

**Коммерциялық емес
акционерлік
қоғам**

**АЛМАТЫ
ЭНЕРГЕТИКА ЖӘНЕ
БАЙЛАНЫС
УНИВЕРСИТЕТІ**

Электртехниканың
теориялық
негіздері кафедрасы

СЫЗЫҚСЫЗ ЭЛЕКТР ТІЗБЕКТЕРІ МЕН ЭЛЕКТР ӨРІСІНІҢ ТЕОРИЯСЫ

5В071800-Электр энергетикасы мамандығы үшін
№ 1-3 есептеу-графикалық жұмыстарға
әдістемелік нұсқаулар мен тапсырмалар

Алматы 2015

ҚҰРАСТЫРУШЫЛАР: М.М. Аршидинов, В.И. Денисенко, Ш.А Естаева. Сызықсыз электр тізбектері мен электр өрісінің теориясы. 5B071800-Электр энергетикасы мамандығы үшін № 1-3 есептеу-графикалық жұмыстарға әдістемелік нұсқаулар мен тапсырмалар. - Алматы: АЭЖБУ, 2015. – 17 б.

Әдістемелік нұсқаулық 5B071800- Электр энергетикасы мамандығы үшін ЭТжЭӨЕ курсының «Таратылған параметрлері бар тізбектер» «Сызықты емес тұрақты токты электр тізбектерінде есептеу» «Электрмагнитті өрістің теориясы» тақырыптары бойынша есептеу-графикалық жұмыстарына тапсырмалар мен әдістемелік нұсқаулар келтірілген.

Есептеу-графикалық жұмыстар «электр энергетика» бағыты бойынша оқитын екінші курс студенттеріне арналған.

Без. 17, кесте. 9, әд. көрсеткіші-6 атау

Пікір жазған: экономика ғылымының кандидаты, доцент Тузельбаев Б.И

«Алматы энергетика және байланыс университеті» коммерциялық емес акционерлік қоғамының 2015 жылғы жоспары бойынша басылады.

©«Алматы энергетика және байланыс университеті» КЕАҚ, 2015 ж

Мазмұны

1 Есептеу – графикалық жұмыстарды орындауға және рәсімдеуге арналған әдістемелік нұсқаулар	4
2 № 1 – тапсырма. Тармақталған параметрлері бар тізбектер.....	5
3 № 2–тапсырма. Сызықты емес тұрақты тоқты электр тізбектерінде есептеу.....	6
4 № 3 – тапсырма. Электр және магнит өрістерін есептеу.....	9
Әдебиеттер тізімі.....	16

1 Есептеу – графикалық жұмыстарды орындауға және рәсімдеуге арналған әдістемелік нұсқаулар

Есептеу- графикалық жұмыстарды орындаған кезде келесі талаптарды орындау қажет :

- есептеу – графикалық жұмыстың тапсырмасын сынақ кітапшасының нөмірі және тегінің бірінші әріпі бойынша таңдап, мәтінді қысқартуларсыз анықтамалық қағазға көшіру;

- есептеу - графикалық жұмыстың әр кезеңі аталуы қажет. Жұмыс парақтың бір жағында ғана орындалады;

- анықтамалық қағазда тек қана есептеу формулаларымен соңғы нәтижелер ғана емес, сонымен қатар аралық есептеулер жасалған әрекеттерді түсінуге арналған анықтаулар болуы қажет;

- нұсқа нөмірі, топ, студенттің аты-жөні жұмыстың бірінші бетінде жазылуы тиіс;

- әр параметрлерге өзінің өлшем бірлігін, комплекс үстіне нүкте қойылуы керек;

- түйін атаулары, резисторлардың, индуктивтіліктердің, сыйымдылықтардың параметрлерін, кернеу мен токтардың шартты оң бағыттарын өзгертпеу керек;

- кенеттік мөлшердің қисықтары, векторлық, топографиялық және айнымалы диаграммалар миллиметрлі қағазда салынуы тиіс;

- бейнеленген мөлшердің атауларын сызбада көрсету. Масштабтарды сызбада немесе диаграммаларда қолдану ыңғайына алу;

- анықтамалық қағаздағы сұлбалар қалам, сызғыш және циркульдi қолдану арқылы сызылуы керек;

- сөздерді қысқартпау («теңсіздік сөзінің» орнына «тең-к» деп жазбау);

- есептеу- графикалық жұмысты рәсімдеу «Оқу жұмыстары. Жалпы тұрғызылу міндеттері, безендіру мен мазмұнында», фирмалық стандартқа сәйкес орындалады.

2 № 1 – тапсырма. Тармақталған параметрлері бар тізбектер

Шығынсыз желі үшін толқын параметрлері берілген:

- толқын ұзындығы λ ;
- толқындық кедергі Z_c ;
- кейбір белсенді жүктемедегі кернеу және желі соңындағы ток $U_2; I_2$;
- желі басындағы кернеуді барлық режимде бірдей деп есептеу керек.

Ток пен кернеуді келесі режимдерде анықтау керек:

- 1) желі соңы ашық (бос жүріс) [4];
- 2) желі соңы уақытша жабық (қысқа тұйықталу) [4];
- 3) әр түрлі режимдегі кернеу мен токтың орналасу сызбасын салу [4];

2.1 кесте

Оқуға түскен жылы	Сынақ кітапшасының соңғы саны										
	жұп	0	9	8	7	6	5	4	3	2	1
тақ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	
λ (м)	12	14	16	18	20	22	24	26	28	30	
l (м)	14	16	20	22	26	28	30	34	38	42	
Z_c (Ом)	400	450	470	500	510	520	550	560	600	650	

2.2 кесте

Оқуға түскен жылы	Сынақ кітапшасының соңғысының алдыңғы саны										
	жұп	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
тақ	0	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
U_2 (В)	50	75	100	120	140	150	155	160	165	170	
I_2 (А)	0.2	0.8	1.2	1.1	1.5	1.6	1.2	1.35	1.45	1.5	

2.3 кесте

Оқуға түскен жылы	Аты – жөнінің алғашғы әрпі									
жұп	АН М	БС Ю	ВП Я	ГР Щ	ДО И	ЕТШ	ЖУ	ЗФ	ЧХЛ	КЦ Э
тақ	КЦ Э	ЧХ Л	ЗФ	ЖУ	ЕТ Ш	ДОИ	ГРЩ	ВПЯ	БС Ю	АН М
Тәуелділік сызбасын тұрғызу	қ.т	б.ж	қ.т	б.ж	қ.т	б.ж	қ.т	б.ж	қ.т	б.ж

3 № 2–тапсырма. Сызықты емес тұрақты тоқты электр тізбектерінде есептеу

3.1 - 3.10 суреттерінде сызықты емес электр тізбектерінің сұлбасы берілген.

3.1, 3.2 кестесінде E_1 - E_3 ЭҚК көздері, R_1 - R_3 тармақтарындағы сызықты кедергілерінің мәндері берілген.

Сызықты емес кедергінің вольт-амперлік сипаттамасы $U=bI^2$ аналитикалық мәнде көрсетілген, 3.3 кестесінде b коэффициенті берілген.

Сызықты емес электр тізбектері үшін мына жағдайларды орындау керек.

- сызықты емес кедергінің вольт-амперлік сипаттамасының сызбасын салу [4];
- Кирхгоф заңдарына теңдеу жүйелерін құрастыру;
- сызықты емес электр тізбектерін екі түйінге қатысты графикалық әдіспен есептеу [4];

3.1 кесте

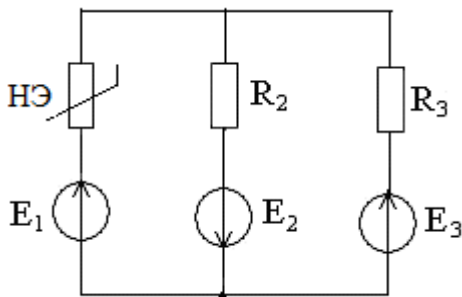
Оқуға түскен жылы	Сынақ кітапшасының соңғы саны									
	0	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Тақ	0	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Сұлба нөмері	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8	3.9	3.10
R ₁ , (Ом)	-	-	-	80	85	90	95	100	75	-
R ₂ , (Ом)	60	70	65	-	-	-	115	120	95	105
R ₃ , (Ом)	80	90	85	100	105	110	-	-	-	125
Жұп	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Схемалар	3.8	3.5	3.6	3.1	3.3	3.2	3.9	3.10	3.7	3.4
R ₁ , Ом	70	60	120	-	-	-	100	-	85	100
R ₂ , Ом	90	-	-	90	95	85	120	100	105	-
R ₃ , Ом	-	80	105	115	75	65	-	80		

3.2 кесте

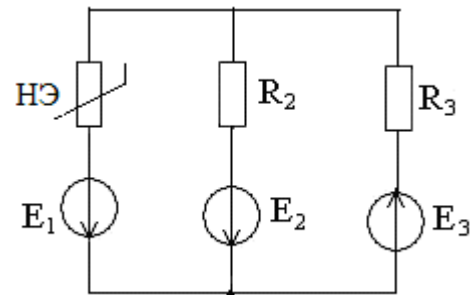
Оқуға түскен жылы	Сынақ кітапшасының соңғысының алдыңғы саны									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
жұп	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
тақ	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
E ₁ , В	80	90	100	110	120	130	140	150	160	180
E ₂ , В	100	110	140	150	160	170	120	130	180	200

3.3 кесте

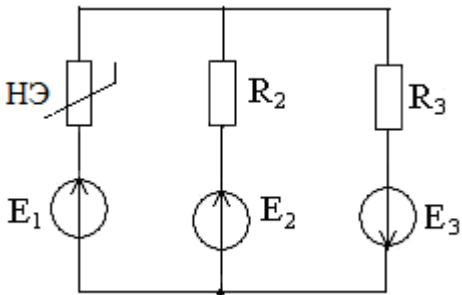
Оқуға түскен жылы	Аты – жөнінің алғашғы әрпі									
	АЛ М	БМ Ц	ВН Ч	ГО Щ	ДП Ш	ЕР Э	ЖС Ю	ЗТЯ	ИУ	КФ
тақ	ЕР Э	АЛ Х	Ж С Ю	БМ Ц	ЗТЯ	ВН Ч	ИУ	ГО Щ	КФ	ДП Ш
b, Ом/А	10	12	15	18	20	22	25	27	30	32

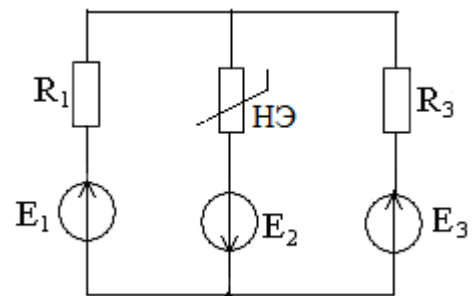
3.1 сурет

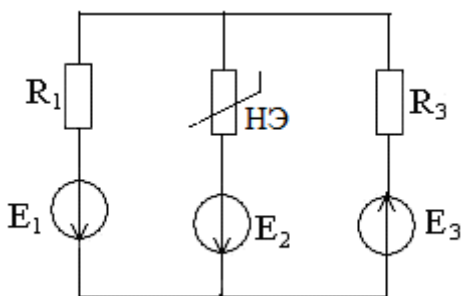
3.2 сурет

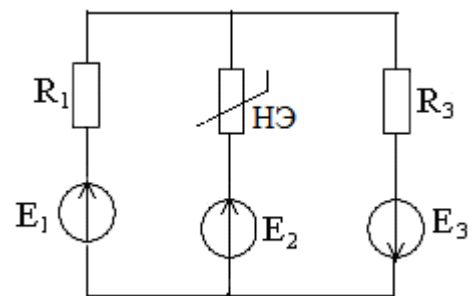
3.3 сурет

3.4 сурет

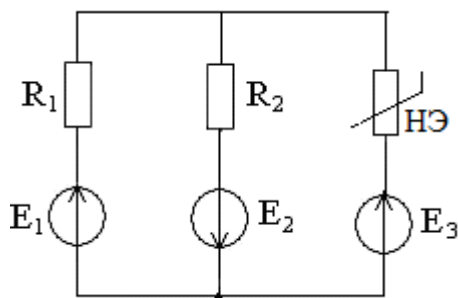

3.5 сурет

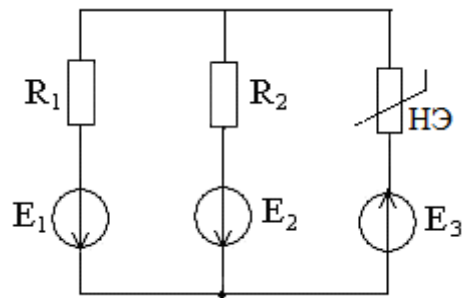

3.6 сурет

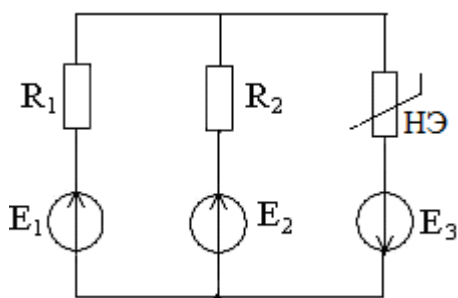

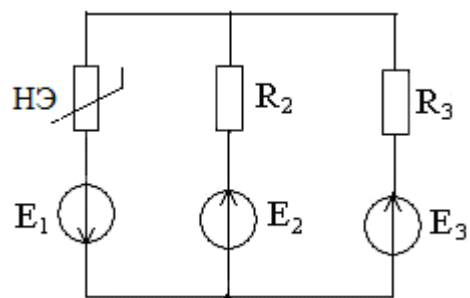
3.7 сурет

3.8 сурет

3.9 сурет

3.10 сурет

4 № 3 – тапсырма. Электр және магнит өрістерін есептеу

Тапсырма мына тақырыптардағы екі есепті қамтиды:

- электр өрістерін есептеу;
- тұрақты токтың магнит өрістерін есептеу.

Студент есептейтін есептің нөмірі және есептеудің мәліметтері 4.1, 4.2, 4.3 – кестелерінде көрсетілген.

4.1 – есеп. Диэлектрик өтімділіктері және екі ортаның бөлігінің жазықтыққа параллель шекарасында шекаралық жазықтықтан h_1 және h_2 ара қашықтығында, бір-бірінен d ара қашықтығында R радиусы бар кесінділері бірдей екі ұзын параллель сым тартылған. Сымдарда және τ_1 және τ_2 зарядтар бар. Екі ортаның сымдар жазықтықтарының орналасуы 4.1 – суреттерінде көрсетілген.

Есептеу керек:

а) нұсқасы үшін: сымдар арасындағы кернеуді анықтау [4];

б) нұсқасы үшін: шекаралық жазықтықтағы $K(X_K, Y_K = 0)$ нүктесіндегі байланысқан зарядтың тығыздығын анықтау [4];

4.2 – есеп. Екі жіңішке, шексіз ұзын параллельді радиусы R сымдар ауада, жер бетіне параллель h_1 және биіктігінде орналасқан. Сымдар арасындағы қашықтық d . Жерге тұйықталмаған қоректендіру көзінен сымдарға U кернеуі салынған.

Есептеу керек:

- потенциалды және сыйымдылық коэффициенттерін есептеу [4];
- әр сымның зарядтарының сызықтық тығыздықтарын анықтау [4];
- екі сымды желінің жұмыс сыйымдылығын есептеу [4];

4.3 – есеп. Жарты сфералық жерлестіргіш меншікті өткізгіштігі γ_1 топыраққа тайызбен бірдей көмілген. Жерлестіргіш радиусы R_3 . Жерлестіргішке I тұрақты тогы әкелінген (4.3 сурет).

Есептеу керек:

- $U_{AB} = \varphi_A - \varphi_B$ қадамдық кернеуді анықтау. A және B нүктелері жерлестіргіш ортасынан R_A және $R_B = R_A + 0.8\text{м}$ қашықтықта орналасқан [4,6];
- жайылу кедергісін анықтау;
- жерлестіргіш ортасынан R_C қашықтығында топырақта орналасқан C нүктесіндегі электр өрісінің кернеулілігін анықтау [4];

4.4 – есеп. R_3 радиусты сфералық жерлестіргіш меншікті өткізгіштігі γ_1 , екі ортаның γ_1 және γ_2 меншікті өткізгіштігі бар бөліну шекарасынан d қашықтығында терең топыраққа көмілген. Жерлестіргіш I тогы әкелінген (4.4 сурет). Топырақтың әсер етуіне көңіл бөлмеуге болады.

Есептеу керек:

- U_p жайылу кернеуін анықтау [4];
- A және D нүктелеріндегі электр өрісінің кернеуліктің векторын анықтау [4];

4.5 – есеп. Оңаша шексіз ұзын дөңгелек кесіндісі бар радиусы R сымнан тұрақты I тогы ағып жатыр. Сымның магнит өтімділігі - μ , қоршаған орта – ауа. Сым кесіндісі бойынша ток тығыздығы біркелкі (4.5 сурет).

Есептеу керек:

а) нұсқасы үшін: сым ішіндегі және сыртындағы магнит индукциясын $\vec{B}$ және магнит өрісінің $\vec{H}$ кернеулілігін есептеу, $H(r)$ және $B(r)$ графиктерін тұрғызу (мұндағы r - сым білігінен қашықтық) [4];

б) нұсқасы үшін: $\ell = 1\text{м}$ ұзындықты сым бөлігінің ішкі индуктивтілігін анықтау [4];

в) нұсқасы үшін: сым осінен: $r_{\text{ішкі}} = 0.5R$ және $r_{\text{сыртқы}} = 2R_r$ қашықтықта, сым ішіндегі және сыртындағы векторлық $\vec{A}$ векторлық потенциалды анықтау [4];

4.6 – есеп. Екісымды желі ұзын цилиндрлі дөңгелек кесіндісі бар сымнан тұрады. Сымдардың радиустары R бірдей. Сымдар бір-біріне параллель d қашықтығында орналасқан. Желі ішіндегі ток – I , қоршаған орта-ауа (4.6 сурет).

Есептеу керек:

а) нұсқасы үшін: $N(X_N, Y_N)$ нүктесіндегі $\vec{H}$ магнит өрісінің кернеулілік векторын анықтау [4];

б) нұсқасы үшін: $N(X_N, Y_N)$ нүктесі үшін $\vec{A}$ векторлық потенциалын анықтау [4];

в) нұсқасы үшін: желі ұзындығының бірлігіне сыртқы индуктивтілікті анықтау [4];

4.7 – есеп. d қашықтығында тұрақты I тогы бар ұзын жіңішке сымнан төртбұрышты a және b қабырғалары, w орам саны бар оқшауланған жіңішке сымдардан құралған рамка орналасқан (4.7 сурет).

Есептеу керек:

- рамкадан өтіп кететін магнит ағынын есептеу [4];
- рамка мен сым арасындағы өзара индуктивтілікті анықтау [4];
- рамкаға әсер ететін $\vec{F}$ күшін анықтау [4];

4.1 кесте

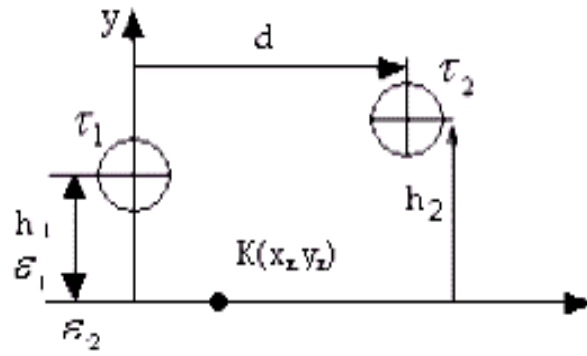
Түскен жылы	Тегінің бірінші әріпі									
	АБВ	ЕТД	ИЗЖ	ЦХ	ЩШЧ	ЯЮЭ	ЛК	ОНМ	СРП	ФУТ
Тақ	ЮТ	ЭИУ	СЗ	ПРЖ	ОЦЕ	НШД	МЧГ	ЛЦВ	КХБ	АЯФ
Есеп №	4.1а	4.2	4.3	4.1б	4.4	4.1а	4.2	4.3	4.1б	4.4
	4.6а	4.5в	4.6а	4.7	4.5б	4.5а	4.6б	4.5а	4.5б	4.6в
ε_1	3	-	-	4	-	6	-	-	9	-
ε_2	5	-	-	2	-	8	-	-	7	
$\tau_1, Кл/м$	$2 \cdot 10^{-9}$	-	-	$5 \cdot 10^{-9}$	-	$-6 \cdot 10^{-9}$	-	-	$-5 \cdot 10^{-9}$	-
$\tau_2, Кл/м$	$-4 \cdot 10^{-9}$	-	-	$-3 \cdot 10^{-9}$	-	$4 \cdot 10^{-9}$	-	-	$7 \cdot 10^{-9}$	-
$X_K, м$	0,3	-	-	0,4	-	0,2	-	-	0,5	-

4.2 кесте

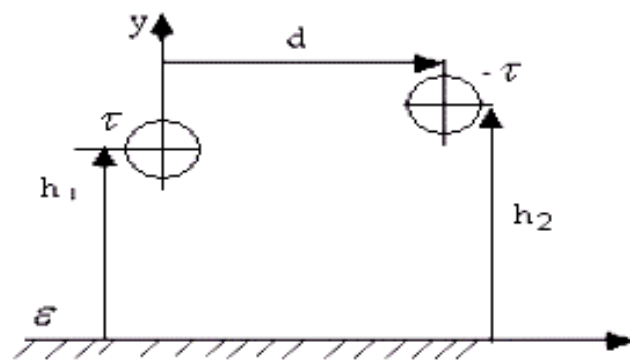
Түскен жылы	Студенттің билетінің соңғы саны										
	Жұп	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0
Тақ	0	9	8	7	6	5	4	3	2	1	
$d, м$	0,60	0,80	0,66	0,70	0,74	0,90	0,68	0,86	0,76	0,64	
$R, м$	0,009	0,007	0,008	0,006	0,004	0,005	0,008	0,007	0,006	0,004	
$h_1, м$	0,40	0,60	0,58	0,46	0,30	0,38	0,56	0,44	0,34	0,48	
$\gamma_1, См \cdot м^{-1}$	$R, м$	$4 \cdot 10^{-2}$	$9 \cdot 10^{-2}$	$3 \cdot 10^{-2}$	$8 \cdot 10^{-2}$	$5 \cdot 10^{-2}$	$6 \cdot 10^{-2}$	$8,5 \cdot 10^{-2}$	$7 \cdot 10^{-2}$	$6,5 \cdot 10^{-2}$	
I_1, A	20	10	30	20	28	18	16	25	15	35	
$R_D, м$	0,80	0,96	0,90	0,86	0,90	1,20	0,88	1,15	1,00	0,95	
$\gamma_2, См \cdot м^{-1}$	$5 \cdot 10^{-2}$	$6 \cdot 10^{-2}$	$7 \cdot 10^{-2}$	$8 \cdot 10^{-2}$	$4 \cdot 10^{-2}$	$9 \cdot 10^{-2}$	$2 \cdot 10^{-2}$	$4,5 \cdot 10^{-2}$	$8,5 \cdot 10^{-2}$	$7,5 \cdot 10^{-2}$	
μ	100	150	200	300	250	50	350	90	280	180	
$X_N, м$	0,40	0,60	0,30	0,25	0,35	0,45	0,48	0,50	0,40	0,20	
$v, м$	0,50	0,60	0,55	0,70	0,64	0,76	0,80	0,58	0,68	0,85	

4.3 кесте

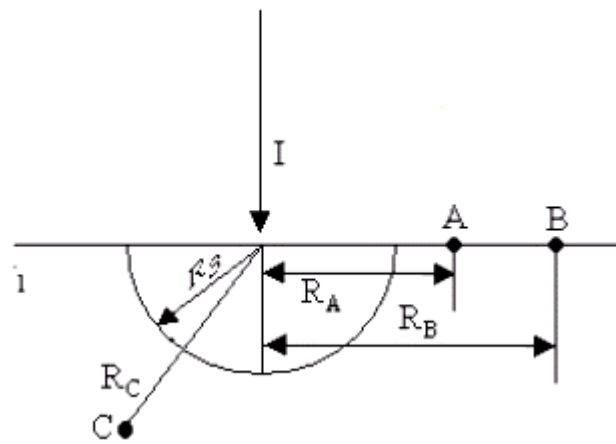
Түскен жылы	Студенттің билетінің соңғы санының алдындағы саны										
	Жұп	0	9	1	8	7	2	6	3	4	5
Тақ	5	4	3	6	2	7	8	1	9	0	
$h_2, м$	0,68	0,74	0,88	0,90	0,98	0,76	0,84	0,70	0,96	0,86	
U, B	300	500	600	700	400	800	220	380	900	750	
$R_3, м$	0,12	0,20	0,25	0,15	0,10	0,18	0,26	0,16	0,24	0,14	
$R_A, м$	0,30	0,40	0,45	0,25	0,20	0,40	0,36	0,28	0,40	0,22	
$R_c, м$	0,40	0,50	0,45	0,35	0,30	0,36	0,55	0,60	0,50	0,38	
I, A	40	80	60	50	100	90	70	95	75	85	
$Y_N, м$	0,80	0,64	0,70	0,60	0,90	0,86	0,78	0,96	0,66	0,75	
W	250	300	450	500	600	550	350	200	700	650	
$a, м$	0,42	0,36	0,28	0,40	0,30	0,20	0,40	0,38	0,24	0,34	

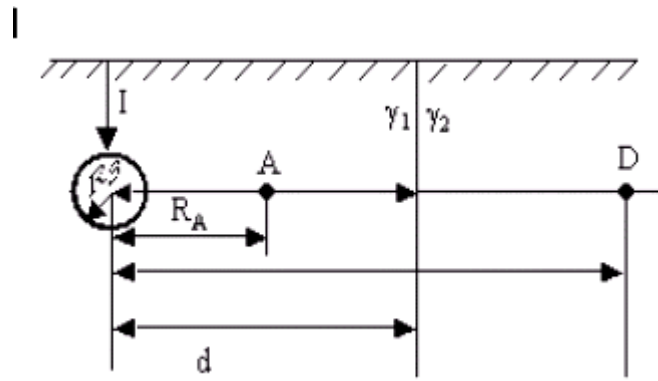
4.1 сурет

4.2 сурет

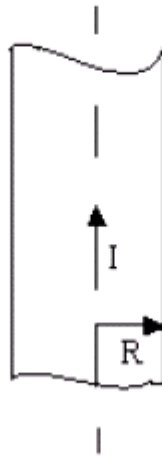

4.3 сурет

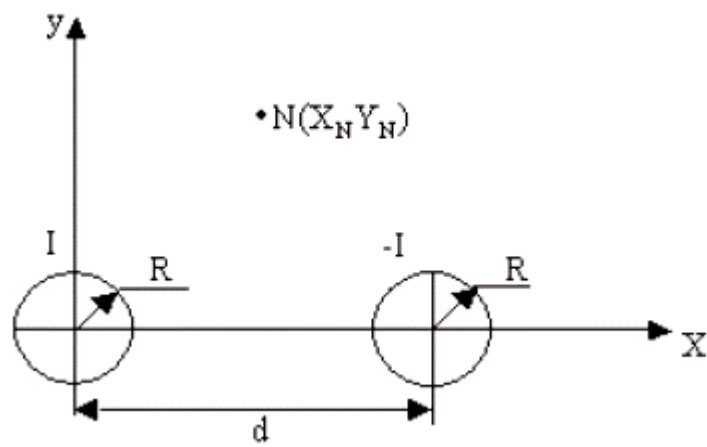

4.4 сурет

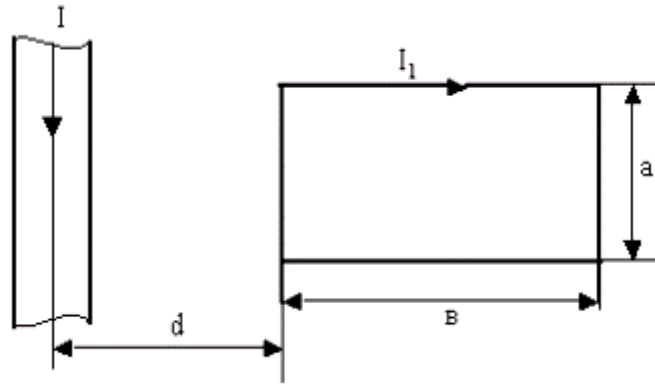
□

4.5 сурет

4.6 сурет

4.7 сурет

Әдебиеттер тізімі

- 1 Аршидинов М.М., Амиров Ж.Қ. Электротехниканың теориялық негіздері 4 (Дәріс жинағы). – Алматы: АЭЖБИ, 2010.
- 2 Аршидинов М.М., Амиров Ж.Қ. Электротехниканың теориялық негіздері 3 (Оқу құралы). – Алматы: АЭЖБИ, 2008.
- 3 Аршидинов М.М., Амиров Ж.Қ. Электротехниканың теориялық негіздері -1,2 (Оқу құралы). – Алматы: АЭЖБИ
- 4 Аршидинов М.М., Амиров Ж.Қ. Электротехниканың теориялық негіздері (Оқу құралы). – Алматы: АЭЖБИ, 2003.
- 5 Демирчян К.С., Нейман Л.Р., Коровкин Н.В., Чечурин В.Л. Теоретические основы электротехники. - т.3. - СПб.: Питер, 2003.-377 с.
- 6 Сборник задач по теоретическим основам электротехники/ Л.Д.Бессонов, И.Г.Демидова, М.Е.Заруди и др.- М.: Высшая школа, 2003.- 528 с.

Аршидинов Маликжан Мамежанович
Денисенко Владислав Иосифович
Естаева Шынар Абдібайқызы

СЫЗЫҚСЫЗ ЭЛЕКТР ТІЗБЕКТЕРІ МЕН ЭЛЕКТР ӨРІСІНІҢ ТЕОРИЯСЫ

5B071800-Электр энергетикасы мамандығы үшін
№ 1-3 есептеу-графикалық жұмыстарға
әдістемелік нұсқаулар мен тапсырмалар

Редактор Ж.И. Изтелеуова
Стандарттау маманы Н.Қ. Молдабекова

Басуға ___ қол қойылды
Таралымы дана
Көлемі есеп.-баспа таб.

Пішімі 60x84 1/16
Баспаханалық қағаз №1
Тапсырыс . Бағасы теңге.

«Алматы энергетика және байланыс университеті»
коммерциялық емес акционерлік қоғамының
көшірмелі-көбейткіш бюросы
050013 Алматы, Байтұрсынұлы көшесі, 126